

AZ ÉBREDŐ SZABADSÁG.

Az aradi vértanuk emléksobrának egyik mellékesoportja, az «Ébredő szabadság», melyet Zala készített, néhány hó óta közszemlére van felállítva a műcsarnok homlokzata előtt egy rögtönzött, ideiglenes állványon.

A szoborcsoport két alakból áll, egy nőből, mely alélt helyzetéből épen ébred, a kezeit összefűzött bilincseket kettészakítja, a bilincsdarabok még szabadon lógnak szétvetett karjain: jobb keze az eltört rövid, római kardot emeli magasra. A női alak, melynek sovány arca a kiállt szenvedés nyomait juttatja eszünkbe, hittel és bizalommal tekint a fölé hajoló geniusra, mely ifju férfi alakjában most szállt alá s az alélt nő mellett féltérdre ereszkedik s őt kiterjesztett szárnyaival óvja. Az ifjú nemtó arcán az aggódó részvét s a biztos diadal önérzetének kifejezése ül. A csoport e két alakja minden mozdulatának tökéletes egybeolvadása erőteljesen magyarázza a mű alap gondolatát, egy porba sujtott eszme, a szabadság ébredését. S így válik a szoborcsoport, noha csak mellékalak, a magyar plastika legkiválóbb termékei egyikévé.

Hosszasabban is lehetett s tán kellett vala időznöm Zala szoborcsoportjának magyarázásánál. Mégis csak egyet, a nemtó karjainak mozdulatát akarom ide leírni. Annak a némes ifjú férfinak föltartott jobb kezében égő fáklya lobog, egyaránt jelezve a letiprott szabadság csillagtalan sötétségét s azt a másik gondolatot, hogy a szabadság eszméje meg nem szün világolni soha; balkarja s keze pedig, mely a nő háta mögött, ennek arcmagasságában, vízszintes irányban van kinyújtva félreérthetetlenül azt a csitító mozdulatot teszi, mely súlyos beteg jelenlétére mutat.

Ha huzamosabban nem időzöm plastikánk e nemes termékénél, mely a conventionalis eszközök mellőzésével, oly egyszerű módon magyarázza az eszmét, oka az, hogy a tanúságra kívánok áttérni,

melyet Zala szobrában szemlélek s melynek belátásom szerint, rövid idő múlva, plastikánkra hatással kell lennie, föltéve, hogy mostani stagnálásából kiemelkedni akar.

Hasonlítsa össze bárki az «Ébredő Szabadság» szoborcsoportját a fővárosunkban látható emlékszobrok pendantjaival, a Széchenyi- és Deák szobor négy-négy mellékalakjával s észreveszi, mily magasan fölötte áll Zala pendantja az Engeléinek és Huszáréinek. A Széchenyi-szobor ellen mindig azt a kifogást emelték, hogy mellékalakjai torzítják el s ebben van némi igaz. Egytől-egyig symbolikus alakok s nem is akarnak mások lenni. Mintázójuk esze megmaradt annál a gondolatnál, hogy neki egy Neptunt, egy Vulkánt kell kiábrázolni s nem is törekedett másra. S mikor így, a kétezer évvel korábban megfogalmazott alvilági alakokkal készen volt, oda ültette őket az ifju Magyarország apostolának lábai alá, s rájuk bizta, hogy férjenek meg együtt. A ki e szobrot látja, meg nem mondja, hogy mi köze lehet Széchenyinek ez infernalis alakokhoz; a szemlélő illuszióját, gondolatainak egy egészséges, a plastika által mindig követelt irányban *rajzását* e mellékalakok nemhogy elősegítenék, még inkább megakasztják. A mellékalakok egy-egy emlékszoborban, kivált ha az, mint itt is, a közelmúlt korszak személyiségének függeléke gyanánt lépnek föl, mindig azzal a hivatással bírnak, hogy azt az eszmét magyarázzák, a miért a szobor főalakja élt. E főalak kénytelen az érzben állandósított személy karakteristikus vonásait megőrizni; s mentül tartalmasabb, gazdagabb volt életpályája, annál kevésbé tudja magában mindezt kifejezni, a miért szobrot emeltek neki. A mellékalakok teljesítik e magyarázatot, melyeknek tehát a mai kor eszmekörében, a mai kor nyelvén kellene magyarázni, mit tett például egy Széchenyi, mit egy Deák. S ime mindkét monumentális szobrunk mellékalakjai, vagy szintén karakterképek, tudniillik az unott symbolisálás által kétségbejöttön elesévelt antik karakter-alakok, vagy pedig, mint Deákénál oly gyöngye próbálgatások, melyeknek alig van mondanivalójok.

A Széchenyi-szobor mellékalakjairól szólván, megemlékezem röviden a Deák-szoboréiról. Elöl áll a Justitia, egy conventionalis figura a kétezer éves görög világból. A szobor háta mögött álló «Hazaszere-tet» a cinquecentróra emlékeztető valamelyik oltári olajfestményből van kivágva s harmatag idomai szintén zokon látszanak venni, hogy ki vannak téve a tél zord viszontagságainak s a nyár forró hevének. A szobrászat és festészet közti határvonalak mosódtak el a mintázónál

akkor, mikor ez alakot ide állította. Az bizonyos, hogy ha ez alaknak van valami jelentősége, az nem lehet más, mint a mit neki a cinquecento hősei adtak: ez anyai szeretet. Ez a madonna-alak a felmagasztosult anyai szeretet oly tipikus megvalósításával soha semmi viszonyok közt nem jelenti a hazaszeretetet, mint a mintázó ráfogta. Nem is tudja soha mire vélni a szemlélő közönség, mit keres Deák emlékéen ez a madonna alak. A gyermek kezébe adott: három hegyes és négy pólyás czimer épen nem segíti rá, hogy arra gondoljon, mire a mintázó erőltetni látszik. S aztán mily balfogás egy parányi játékszerrel, a gyermek kezébe adott czimerrel akarni megmagyarázni, mire való is hát az egész mellékalak? Tehetetlenségéről erős bizonyítványt nem nyújthatott a szobrász, mint ezzel a fogással.

A Deák-szobor hátralevő két mellékalakja, a «Kiegyezés» s az «Allambölcseesség» vagy «Népnevelés» mint különbözőn hívni szokták, közelebb állanak a modern felfogáshoz az előbbieknél s több is bennök az élet. Az előbbiben egy közepen ülő agg férfi alak egymásfelé helyezett, a megáldás gestusát mutató mozdulattal fedi a mellette két oldalt álló s egymásnak kezet nyújtó ifjunak szövetségét. Az egyik ifju nyilván Magyarországot, másik Ausztriát képviselné, ezt tanúsítja a mögöttük elhelyezett magyar és osztrák czimer. A két ifju alak kéznyújtásában nem látszik meg a félrehuzás, a két államfélkorábbi kölcsönös elégedetlenségének kifejezése. A mintázó úgy fogta föl a dolgot, hogy a köztük létrejött kiegyezéssel új korszak, mindkettőnek megújulása kezdődik. És ez a felfogása, a művészet szempontjából, kétségkívül helyes. Kár, hogy meg nem maradt mindig művészi ihleténél. A cimerek nélkül is tudtuk volna miről van szó, vagyis épen a cimerek alkalmazása nélkül lett volna háborítatlan műelvezetünk, nevezetesen nem lettünk volna a kiegyezés eszméjén kívül kényszerítve még arra is, hogy a történetek durvaságát el ne felejtjük. Így, a mint a két kibékült, testvériesen szövetkező ifju alak előttünk áll, a történeti reminiscenciák erős realismusával az jut eszünkben, hogy Deák rövid perspektívát csinálhatott alkotásának. Erre pedig egy szoborműben semmi szükség nem vala. Rendkívül modoros, hogy úgy szóljak, erőltetett, azután a kiegyezést megáldó agg férfi kéztartása s egész alakja. Ki ez az alak? Ha mint magyarálták: az idő, a szobrász egyszerűbb gestussal több hatást ért volna el.

Legsikerültebbnek látom a Deák-szobor mellékalakjai közt a Coburg-palotára néző «Allambölcseesség»-csoportot. A csoport három

alakját, a középben ülő mellvértes nőt, kinek arányai a Rubens-féle erőteljes képalakokat juttatják eszünkbe — általában a mintázó a festészet behatása alatt látszott állani mellékalakjai készítésénél — s a két fiut, kik közül az egyik, a baloldalt álló, egy nyitott könyvbe jegyez, mire a nő tiltó mozdulattal emeli kezét, a másik gyermek pedig a földről fölemelkedve versengve figyelmeztetni látszik társát, hogy csak irjon tovább, e három alak csoportját úgy fogtam fel, mint a mértéket tartó állambölcseiséget, Deák feladatainak egyik legjobb magyarázóját. Ez eszme érdekéből nem is sejtem, hogyan bocsáthatták forgalomba a mellékalak felől, hogy a «Népnevelést» magyarázná. A csoport e révén ismét veszítené idealismusát s ama kézzel-lábbal magyarázó realismus szintája alá süllyedne, melyet a «Kiegészés» csoportjában látunk. De hogy a találgatás egyáltalán létrejött, az bizonyítja, hogy a művész nem érte el azt a biztos czélt, a mire törekedett, hogy eszme s anyag egymásba olvadva tisztán magyarázza a művész mondanivalóját, mint ezt oly szerencsésen megvalósítva látjuk az Ébredő szabadságban.

A többi emlékszerű szobrunknak a fővárosban, mint tudjuk, nincs mellékalakja. Az Eötvös, Petőfi szobrok, a József nádor szobra egyszerűen karakter-szobrok, melyek pusztán a főalakokkal magyarázzák a szobrász gondolatát. Hogy kik voltak a főalakok, s mi hatást gyakoroltak a nemzeti életre, annak az elmondása várt a szobrászra. Kénytelen volt tehát a jól ismert, történetünk újabb s legújabb korszakához tartozó nagy személyeiket lehetőleg természet után másolni; az idealizálásra, a plasztika ez elengedhetetlen föltételére csak addig engedhetvén tért magának, a mig az élő személyek realismusát ki nem vetkőztette. E két ellentmondó kiváncsi teszi nehezzé az egykoru nagy személyek ércben, közemlékművekben megörökítését. A művész, meg a szakértők okvetlen eszmemagyarázást követelnek a legmodernebb szoborban is; a közönség nagy része pedig onnan mérlegeli a szobor becsét, ráismer-e az érzalakban arra az emberre, a ki nemrég közte élt és sorsára befolyt. E kettős következménynek tagadhatatlanul megvannak érintkező pontjai, s az a szobormű lesz a legszerencsésebb, mely a semleges határpontra állva a realismus komor következményét bele tudja olvasztani az eszme búvkörébe.

Nem a természet, annak égi mása
Lesz, a mitől függ, a költő varázsa,

irta Arany.

Ugyanez áll a szobrászokról is, azokról tudniillik, a kik történeti adatokat örökítenek meg mintázó vesszejük alatt.

Ez «égi más» kimintázása azonban nehéz földadat. Még ha van is hozzá méltó, hivatott művész, gyakran kénytelen engedni ihletése a kortársak követelőzéseinek. E modern alakok szobrászati előállításánál ugyanis nem egyszer pör támad a fölött, ki értette meg legjobban őket, a művész-e vagy pedig bírálói? Ez utóbbiak, talán épen a megörökíteni kívánt történeti alak egykori barátai, személyes ismerősei, nem ritkán azt vélik, hogy egy Arany, egy Deák megszokott állása, mozdulatai a legjellemzőbbek a szobor Arany és a szobor Deák megvalósítására. Előállnak tehát annyian, a hányan vannak, újabb meg újabb követelésekkel; mindegyiknek van egy-egy emléke, hogyan revelálta magát nekik hősük s aprólékos emlékeikhez, mint közvetlen tapasztalataikhoz melegen ragaszkodnak. Így esik meg, hogy a karakteristikus vonások alkalmazása kerül felül s ha a követelőzés határozottabb alakot ölt, pártok képződnek ki köztük, s vita tárgyává teszik: Ülő vagy álló alak megfelelőbb-e hősük számára? Ugy tudom, hogy plastikánk történetében ez volt az egyetlen kérdés, mely a nagy közönség közé is kihatva, annak elmélete iránt némi érdeklődést támasztott. Ily kérdés döntő fontosságúnak elismerése pedig egyszerűen kiforgatja a plastikát lényegéből, minthogy az rá nézve mindig mellékes marad; üljön vagy álljon a szobor, attól függ, hogy a megvalósítandó alakban kifejezést nyerő eszme, az alak történelmi jelentőségének magyarázata, melyiket követeli. Ha pedig, mint nálunk a Deák-szobornál történt, az Arany-szobor előkészítő munkálataiban hasonlókép utánzásra talált, előbb megszabják azt: ülő legyen-e a szobor vagy pedig álló, akkor a mellékes körülménytől teszszük függővé a fő dolgot, körülbelől úgy járunk el, mint az a szabó, a ki a következő farsangra előre megszabja a ruhamintákat s a divat pedig utána tódul, akár illik a minta a viselni kívánó testére, akár nem. Ez az önkényes eljárás a szoborművek előállításánál annyival rosszabb, mert a szobor nem egy farsangra készül, s könnyen megeshetik, hogy egy más divat kerekedvén felül, a közönség megveti.

Ha aztán a másodrangu tényezők befolyása alatt az elhibázott szobrok egész sorozata készül, még az a baj is előáll, a mire e folyóirat hasábjain legnagyobb súlyt kívánok fektetni, hogy-e szobrok a helyett hogy emelnék a közönség szépérzékét s így támogatnák s terjesztenék erkölcsi világát, azt eszközlik, hogy bennök a közönség

egy-egy, a maga képe és hasonlatosságára formált «semmitmondó», vagy «szinészies», vagy «kényelemkereső», vagy «kípellengérezett» figurát lát s így szeme előtt a jelen a jövővel összefoly; a mije van, s a mijének lenni kellene, megkülönböztetni nem tudja; s rá sem gondol, hogy a halhatatlanságra vezető úton le kell vetkőzni egyénisége mellékes járulékait.

Zala Ébredő Szabadságát ezért üdvözljük melegen, hogy talán rásegít bennünket arra, hogy szakítsunk közsobraink előállítási módjaival; nevezetesen engedjünk több szabadságot a művésznek ihlete megvalósítására.

De még jobban elősegítené ez üdvös fordulatot, ha egyidőre abba hagynók a karakter-szobrok felállítását köztéreinken s oly közsobrok felállítására fordítanók figyelmünket, melyek közöszmet képviselnek. Ilyen az aradi Vértanúk szobra s még inkább ilyen az a Szabadság-szobor, melyet ezredéves évfordulónk alkalmára tervezgetünk. Mikor ez az eszme felmerült, hogy az ezredéves ünnepre egy eszmének, a Szabadságnak emeljünk szobrot, jól emlékezem, mint egy üde áramlat futotta be annak a híre az országnak a plastika iránt érdeklődő köreit. Talán itt az ideje, hogy e szobor előkészítő munkálataihoz hozzáfogjunk. Kivánatos azonban, hogy eddigi eljárásunk bilincseit tépje szét az új Szabadság-szobor; úgy megérjük plastikánk ébredését.

Bokor József.